

beri jóság magaslatára. Az a szegény iskolás fiú, a kinek senkije nincs, vagy az a másik, a kinek durva, szeretetlen szülői vannak, sőt sokan a többiek közül is, a kiknek erkölcsi nevelésével nem törődik senki, hol találják meg másutt azt a jó és igazságos erkölcsi bírót, ki akarataikat helyesen fegyelmezni tudja, hacsak legfőbb erkölcsi ideáljukban nem, az Istenben. Épen mai materialistikus századunkban nem szabad a vallásos érzést, a leghatalmasabb nevelő eszközök egyikét, kiengednünk a kezünkől akár a vallástanítás botránnyos rosszasága, akár a vallástan kiküszöbölése által. Egy azonban bizonyos, hogy a mai állapotot tovább túrni épen magának a vallásnak az érdekében nem szabad.

(Folytatása köv.)

BALOGH PÉTER.

A KATHOLIKUS PAPKÉPZÉS MAGYARORSZÁGON.*

Bognár István, a budapesti magy. kir. tudomány-egyetem ez idei rectora, az 1896/97-iki tanévet megnyitó beszédében a papképzés reformjának szükségességéről értekezett. A legilletékesebb helyről elhangzó javaslat mindenütt viszhangot keltett. *Wlassics Gyula* vallás- és közoktatásügyi miniszter a papképzés niveaujának egész vonalon végbemenő emelését elsőrangú kulturális gondjai közé sorolja, — miként az országgyűlésen, a nemzet színe előtt kifejezett nyilatkozatából tudjuk. A *kath. püspöki kar* meg már bizottságot is küldött ki ezen kérdés tanulmányozására és indítványtételre. Ezalatt, sőt részben előzetesen jelenik meg *Mihályfi Ákos* derék műve, mely «*A papnevelés története és elmélete*» czímen a papképzés multját és jelenét tíz évi szorgalmas, lelkiismeretes és alapos tanulmány alapján tárja elénk. Már ez maga is érdemesíti, hogy vele e helyütt foglalkozzunk. Felsőbb szempontok azonban szélesebb körű feladatot is rónak a tudomány emberére. Mióta a papképzés ügye napirendre került, a hazai művelődés minden igaz híve érdeklődéssel tekint ezen kérdés felé. Mindnyájan érezzük, hogy ennek sikeres megoldása nemzetünk fejlődésére döntőleg foly

* Vonatkozással dr. *Mihályfi Ákos*nak «*A papnevelés története és elmélete*» című művére. Budapest, 1896. I. kötet XII. + 512, II. kötet IV. + 319. l.

be. Méltán és fiaiba vetett bizalommal várja el a nemzet a szellemi életmunkásaitól, hogy a papképzés ügyének dülöre vitelénél tudásuk és tapasztalatuk életrevaló készletével jelennek meg. Ily hitben és meggyőződésben szállok én is sikra a jó ügy diadaláért, melynek kivívásához az erkölcsi kötelességen kívül az a kettős jogczím * szólit, hogy a papképzés múltját, mint a hazai közoktatás történetének bűvára, gyökereitől fogva ismerem; jelenét meg saját magamon szerzett tapasztalatok alapján is tisztán látom.

Első sorban megrajzolom főbb vonalaiban a bazai papképzés múltját, kezdve az alapozástól azon épület tetőzetéig, mely már egész szervezetében és beosztásában újításra vár. Majd meg a jóakarát öszinteségével elmondom s megokolom nézetemet a reformokról.

A keresztény vallás fölvételével nemzetünk az európai művelődés útjára lépett. Az új hit felvételével karöltve járt az iskolák alapítása. Hiszen az egyháznak papokra és pedig benszülőttekre volt szüksége. Tehát mind a szerzetesek, mind a világi papok szerveznek iskolákat. Amazok létrehozzák a *kolostori*, emezek meg a *székesegyházi* (káptalani) iskolákat. A benedekrendiek pannonhalmi (Szent-István kora) és somogyvári (1091), a dömökösök győri (XIII. sz.) és budai (1468), a carthausiak tárkányi (1492), menedékszírti (1500), és lechniczi (1508), a pálosok gyulai (1484), a ferenczesek váradi (1336) és budai (1483), az ágostonosok esztergomi (1290), pataki (Sárospatak, 1489) és egi iskoláját jól ismerjük. Volt nekik — természetesen — másutt is iskolájok; de ezekről, valamint a többi szerzetes-rendek — czisztercziek, prémontréiek, Jánosvitézek, templomosok és német lovagrendiek tanintézeteiről részletes adat nem maradt ránk.

A székesegyházi (káptalani) iskolák püspöki és káptalani székhelyeken jönnek létre. Esztergom, Csanád, Székesfehérvár és Pécs már Szent-István idejében mutat föl iskolát. Nyitrán is már 1111-ben találkozunk grammaticussal. A III. és IV. lateráni zsinat. (1179, 1215) óta meg bizonyára egy püspöki székhely sem maradt iskola nélkül. Várad, Eger és Veszprém tanintézetéről határozott adatok beszélnek. Valamennyi között ez az utóbbi volt a leghiresebb. A szokásos hét szabad mesterségen kívül tanították benne

* Harmadikül említhetném a Magyar Pädagogia t. szerkesztőjének bizalmas felhívását.

az egyházi jogot is; de azért nem volt egyetem (studium generale).¹ Pozsonyban még 1598-ban is megvan a káptalani iskola.

A kolostori és székesegyházi iskolák szervezete lényegében egy volt. Kezdték az elemi ismeretekkel. Ezután áttértek a hét szabad mesterségre (septem artes liberales). S ebben is megvolt a természetes egymásután. Első volt a «Trivium» az ő tárgyaival, — grammatica, rhetorica és dialectica; majd meg következett a «quadrivium», — zene (musica), számtan (arithmetica), geometria és csillagászat (astronomia). Ezen utóbbi csoportnak nem mindegyikét tanították mindenütt.²

A kolostori iskolákat a szerzetesek, a székesegyháziakat (káptalani) meg a világi papok látogatták; de nem volt kizárva a világi (laicus) elem sem.

Mihályfi szerint «ne gondoljuk azt, hogy minden papjelöltnek kötelessége volt valamely káptalani iskolát látogatni, vagy egyetemet hallgatni. Korántsem. Sőt *valószínűnek tartom, hogy a papság nagy része csak a falusi iskolákban és a plébánostól nyerte összes kiképzését.* A káptalani iskolákba, főleg pedig egyetemre, rendszerint csak olyanak mehettek, a kiknek vagyonuk vagy pártfogójuk volt. A többieket otthon a plébános tanította a latin nyelvre, a zsoltosra imádkozására, az egyházi kalendáriumra, a mise és szentségek szertartásaira.»³

Engem az én tanulmányaim épen az ellenkező meggyőződésre vezettek, arra, hogy a középkor világi papjai, az egyházi rendek fölvétele előtt, nem a falusi iskolákban és plébánostól, hanem *székesegyházi* (káptalani) iskolában tanultak, — nem is szólva az egyetemről.

S mivel ezen kérdés a papképzésnek sarkalatos pontja, kíváncsi voltam az ellentétes felfogást támogató adatra. Ilyenül szükségem volt.

¹ Hogy a veszprémi iskola nem volt egyetem, részletesen bebizonyítottam «Árpádkori közoktatásügyünk és a veszprémi egyetem létkérdése» című értekezésemben (Századok. 1896. 321—337. l.)

² Az Árpádkori kolostori iskolák szervezetét egész részletesen imént idézett értekezésemben (Századok. 1896. 213—222. l.), a székesegyházi iskolák berendezését meg «Székesegyházi iskoláink szervezete az Anjoukorban» című tanulmányomban (Századok. 1897. február, márczius és áprilisi füzet) ismertettem. Miért is e helyütt mind a kolostori, mind a székesegyházi (káptalani) iskola szervezetének részletes leírását mellőzöm, hanem egyszerűen az említett művekre utalok.

³ *Mihályfi Ákos*: A papnevelés története és elmélete. I. k. 78. l.

ségkép az a hivatkozás kínálkozik, a mely az állítást legelőször követi. Ez¹ pedig az 1515-iki veszprémi zsinatnak a határozata: «Egy pap se misézzen egyedül, vagy égő gyertyák nélkül, hanem legyen mindegyiknek clericusa, vagy scholarisa, a ki neki a misénél válaszol és a kivel, ha úgy akarja, a zsoltárokat mondatja.»²

Ezen szavakban a «clericus», mint bizonyító szó, első pillanatra figyelmen kívül esik; hiszen kisebb rendben levő, vagyis iskolát látogatott egyént jelent. Úgy látszott tehát, hogy a bizonyítás ereje a «scholaris» szón nyugszik. Ezért fektettem ezen szóra a czáfolat súlypontját.³

Később⁴ azonban kiderült, hogy Mihályfi meggyőződését az 1493-iki⁵ esztergomi és az 1515-iki veszprémi zsinat határozataiból alkotta meg.

Ezek taglalása előtt a kérdés lényegét így állítom föl: *A középkorban a világi papok székesegyházi (káptalani) iskolát végeztek-e? vagy a fakusi iskolában és a plébánostól nyerték-e összes kiképzésüket?*

«Hogy valóban voltak — úgymond Mihályfi⁶ — vidéken tanuló papjelöltek, kitűnik az 1443-ki (1493) esztergomi és 1515-ki veszprémi zsinatoknak a főesperesek számára adott utasításaikból, melyek szerint a főespereseknek egyik főfeladata volt az egyházi látogatások alkalmával számontartani a papjelölteket. A fölszenteléseket megelőző vizsgálatok egész berendezése, a mint ezt az épp említett zsinatok meghatározzák, szintén erre vall.»

Lássuk most már ezen zsinati határozatokat.

Az 1493-iki esztergomi zsinatnak az a határozata, mely a főespereseknek szóló utasításokat foglalta magában, nem maradt reánk; s így a tárgyalás keretén kívül esik.⁷ Ismerjük azonban az

¹ *Mihályfi*: A papnev. tört. I. 98. l. 1. jegyzet.

² «Nullus sacerdos solus vel absque candelis accensis missam dicat, sed unusquisque clericum vel scholarem habeat, qui sibi ad missam respondeat et cum quo, si voluerit, psalmos dicat.» (*Péterffy*: Sacra Concilia Eccl. T. I. 230. l.)

³ *Békefi R.*: Székesegyházi iskoláink szervezete az Anjoukorban. (Századok. 1897. 132—133. l.)

⁴ *Katholikus Szemle*. XI. köt. 1897. 344. l.

⁵ Itt is, meg művében (I. köt. 99. l.) is tollhibából 1443-at ír 1493 helyett; hiszen 1443-iki esztergomi zsinat nem volt.

⁶ *Kath. Szemle*. XI. 1877. 344. l.

⁷ *Péterffy*: Sacra Concilia I. 199—219. l.

1515-iki veszprémi zsinat idevágó határozatán* kívül az 1450-iki esztergomi és az 1494-iki nyitrai zsinatét is.** Ezek majdnem szóról-szóra megegyeznek. Én világosabb és részletesebb szövege miatt, az utóbbit veszem alapúl.

Az egyházmegye főpapja elmondja, hogy összes hiveit és alárendeltjeit nem tarthatja számon; s így bizony állapotukat és viszonyaikat nem ismeri. Gyakran megtörténik, hogy az egyházi rendeket suttyomban és csalárdul oly clericusok veszik föl, a kik már ki vannak közösítve, hitehagyottak, szabálytalanságba estek,

* «De Officio Archidiaconorum. Saepe contingit, quod nonnulli clerici vinculo excommunicationis astricti, aut apostatae, seu irregulares, aut illegitime nati, et alias sacrorum canonum (így) susceptione indigni ad huiusmodi ordines sacros subreptitio (így) et falso se faciunt promoveri: statutur et ordinatur, ut quotiescunque archidiaconi suos visitaverint archidiaconatus, nomina illorum, qui in suo archidiaconatu ad ordines promoveri voluerint, rite et legitime, de vita et moribus et conditione ipsorum, facto scrutinio, in scriptis reducant et registrent, advenientes (így) quoque ipsius ordinationis, vel ipsas (így) absentibus, vicearchidiaconi ipsorum episcopo, vel suffraganeo representent ordinandos, vel examinadoribus deputatis per literas sigillis ipsorum immunitas. Si quis autem ordinandorum in hoc transgressor fuerit, dato, quod alias ad suscipiendos ordines legitime idoneus existat, a promotione suspenditur.» (*Péterffy*: Sacra Concil. I. 236. l.)

** A nyitrai zsinat végzése szabatosabb alakban maradt ránk, miért is ide iktatom: «De Officio Archidiaconorum. Cum nos ex eo, quod omnium dioecesanorum et subditorum nostrorum notitiam habere nequeamus, et ipsorum status et conditiones plurimum ignoremus, saepeque contingat, quod nonnulli clerici vinculo excommunicationis adstricti, aut apostatae, aut irregulares, vel illegitime nati, et alias a sacrorum ordinum susceptione indigni ad huiusmodi sacros ordines surreptitio et falso se faciant promoveri: nos volentes animarum ipsorum periculis obviare, praesenti constitutione statuimus et ordinamus, ut quotiescunque archidiaconus archidiaconatus sui parochias visitaverit, nomina quorumcunque archidiaconatus ipsorum, qui ad ordines promoveri voluerint, rite et legitime, de vita, moribus et conditionibus ipsorum facto scrutinio, in scriptis reducant et registrent; adveniente quoque tempore ordinationis, ipsi archidiaconi, vel vicearchidiaconi ipsorum, absentibus ipsis archidiaconis, nobis, seu vicario nostro representent ordinandos personaliter, seu per ipsorum archidiaconorum vel vicearchidiaconorum literas sigillorum ipsorum robore munitas. Si quis autem ordinandorum in hoc transgressor fuerit, dato quod alias legitime ad susceptum ordinem potuerit promoveri, ipsum ab executione dicti ordinis usque ad annum suspendimus, et in tribus florenis auri mulctetur; quorum medietas camerae nostrae applicetur, et alia medietas archidiacono, in cuius archidiaconatu residentiam fecerit, seu domicilium habuerit, si nobis, aut vicario nostro denuntiaverit.» (*Péterffy*: Sacra Concil. I. 278. l.)

törvénytelen ágyból valók, vagy más okból érdemetlenek az egyházi rendek fölvételére. Ilyesminek a jövőre elejét kell venni. Miért is zsinatilag elrendeli, hogy a főesperes, midőn főesperességének plébániáit látogatja, jegyezze föl azok nevét, a kik főesperessége területéről az egyházi rendeket föl akarják venni; azután tudakozódják életök, erkölcsük és viszonyaik után, és szerzett tapasztalatait foglalja írásba. Ha a szentelés (ordinatio) ideje elérkezik, a főesperes, vagy az ő távollétében az alesperes a fölszentelendőt magának az egyházmegye fejének, vagy vicariusának személyesen, vagy pedig saját pecsétjével megerősített levélben mutassa be. A ki a fölszentelendők közül ezt figyelmen kívül hagyja, ha egyébként mi ok sem állja is utját fölvételének az egyházi rendbe, egy évig esedik ettől; ezenkívül fizet három arany forintot. Ennek fele az egyházmegye főpapjának kincstáráé; a másik fele meg azon főesperesé, a kinek kerületébe az illető lakása esik. De ez csak akkor jár ki neki, ha az ügyet magának az egyházmegye fejének, vagy helyettesének bejelentette.

Hogy ezen rendelkezést megértsük, helyezkedjünk teljesen a középkorba. Ekkor a pappászentelés nem egyfolytában ment végbe, mint mai napság szokás; hanem az egyes, főleg a nagyobb rendek között hosszabb időköz volt. Ha valaki az iskolában megtanult jól olvasni és énekelni s tisztában volt az alapvető ismeretekkel (in primitivis scienciis), föladhatták neki a kisebb rendeket. Ezután valamely plébános mellé került s itt, mint clericus, tanulta gyakorlatilag a szentségek kiszolgáltatását, az isteni tisztelőtényeit és a lelkipásztorkodást.

A zsinat intézkedésének éle — szerintem — első sorban az ily clericusok ellen irányul. Ezek között többen akadtak, a kik időfolytán különféle okból érdemetlenekké lőnek magasabb fokú egyházi rend fölvételére. S mivel ehhez hamis uton mégis hozzájutottak, a zsinatok kénytelenek voltak óvó rendszabályokról gondoskodni. Ezért bízzák meg a főesperest azok nevének összeírásával és életkörülményeinek kipuhatólásával, a kik valamely egyházi rendet föl akarnak venni.

Ezek a clericusok tehát már nem mint iskolások, hanem mint a kisebb rendek birtokosai tartózkodnak falun a plébánosnál.

A székesegyházi tanulmányok után bizonyára nem mulhatatlanul adták föl minden papjelöltnek a kisebb rendeket. A kinek

nem volt meg a kellő kora, vagy esetleg más ok forgott fenn, bizonyára várakoznia kellett. De meg azok közül, a kiket a kisebb rendekkel elláttak, hányan mentek hazai és külföldi egyetemekre! S midőn innét visszatértek, sorsuk fordultáig szülőik és rokonaik körében tartózkodtak.

Mindezen eshetőségekre kétségkívül kiterjedt a zsinatok figyelme, midőn a főespereseknek utasítást adnak, hogy a fölszentelendők életéről, erkölceiről és állapotáról maguknak tájékozást szerezzenek.

De azokra is mulhatatlanul gondoltak a zsinatok, a kik a székesegyházi (káptalani) iskolai tanulmányok befejeztével mindjárt föl akarták venni a kisebb rendeket. Igaz, hogy ezek az iskolában szigorú fegyelem alatt nevelődtek, s így életök kifogástalansága — legalább az iskolában — alig jöhetett szóba. De másrésről senki sem tudhatta, vajjon ezeknek otthoni viselkedéséhez is nem fér-e szó? multjuk kifogástalan-e? s különösen származásuk módja nem vágja-e el az egyházi rendbe lépés útját? Helyesen és — szerintem — egész természetesen járnak el tehát a zsinatok, midőn a főespereseket ezek életkörülményeinek megvizsgálásával is megbízzák azon helyeken, a hova az illetők valók, vagyis a hol szülőik és rokonságuk s ezekkel együtt ők maguk is laknak, — természetesen az iskolázás idején kívül.

S a főesperesek ezt is minden nehézség nélkül elvégezhatték. Hiszen már a székesegyházi (káptalani) iskola székhelyén megtudhatták, kik akarják az itteni növendékek közül az egyházi rendeket fölvenni. S így körutjuk idején az ő kerületekbe való egyénnel szemben megejthették a vizsgálatot.

Az a nézetem, hogy az említett esetek a főesperesek megbizatasának körét teljesen kitöltik. A szövegben engem semmi sem késztet annak fölvetelére, hogy a zsinati határozatokban oly főesperesi megbizatasról is van szó, mely *falusi* iskolába járó papjelöltekre (clerici) terjed ki. Ily föltevésnek a szüksége csak akkor állna be, ha a zsinati határozatot természetes alapon másként nem tudnók megmagyarázni; vagy ha valamely tényleges adat az ily föltevést megkövetelné.

A főesperesek részére kiadott zsinati utasításokból nem következik tehát, hogy a papjelöltek az egyházi rendek fölvétele előtt falusi iskolában, vagy a plébánosnál tanultak.

Most már csak az a kérdés, mit bizonyít «a fölszenteléseket

megelőző vizsgálatok egész berendezése, a mint ezt a zsinatok meghatározták?»?

Zsinataink ezen érdemben is egyértelműleg intézkednek.* Határozataikból megtudjuk, hogy ekkor az egyházi rendeket szakadozottan, nagyobb időközökben adták föl; s mindegyiknek a fölvétele előtt vizsgálat volt; s azt legalább is megkövetelték, hogy még a kisebb rendek fölvevője is jól tudjon olvasni és énekelni s az elemi ismeretekben nagyjában jártas legyen.

Ezen rendelkezésekből csak a tudás mértékének meghatározása vág a kérdéshez. Első pillanatra úgy látszik, hogy azt a keveset, a mit a zsinatok a kisebb rendek fölvevőjétől megkövetelnek, a falusi iskolában is megtanulhatták. Pedig nem így van a dolog. A jól olvasás nem oly könnyű, mint hinnők. Saját tanári tapasztalásomból tudom — s a középiskolai tanárvilág tanúm lehet — hogy a fiúk közül mily kevesen tudnak szabatosan, helyes hangsúlyozással olvasni még akkor is, midőn a középiskola küszöbét átlépik; pedig ekkor már néhány évi tanulás után vannak. A középkor olvasás dolgában nem keveset várt papjától. Hiszen ekkor a pap az isteni tisztelet tényei alkalmával többet olvasott hangosan, mint ma; a zsolozsmát is a templomban végezte fenszóval, hangosan. Teljesen folyékonyan, szabatos kiejtéssel és helyes hangsúlyozással kellett tehát latinul olvasnia. Ennyire pedig hosszas előgyakorlat és képzés után vibette. S látjuk is, hogy a székesegyházi (káptalani) iskola növendékei ott vannak az isteni tiszteleten s olvassák a zsolozsmákat; a lector meg a ki-

* Tájékoztásul ide iktatom az 1515-iki veszprémi zsinat határozatát: «Quales sint promovendi? Hi, qui sunt ad sacros ordines promovendi, infra tres dies ante diem ordinationis suæ episcopo, vel eius suffraganeo, aut examinadoribus deputatis præsentari et examinari debent; et tales, qui sunt legitimæ ætatis, honestæ vitæ, de legitimo matrimonio nati, et bene sciunt legere et cantare ac in præmissis sint aliquid instructi, non irregulares, non coniugati, non bigami, non servi, nisi forte essent manumissi, non corpore vitiiati. Patenter autem morbum caducum patientes, dæmoniâci, aut simoniâci, aut furiosi, homicidæ, incestuosi, periuri, vel qui publice adulterium commiserint, vel qui solemnem pœnitentiam peregerunt, aut in aliis criminibus, facinoribus enormibus fuerint reperti laborantes, aut alias canonicum impedimentum habentes, qui omnes prohibentur ad ordines promoveri, et etiam ad aliquem titulum ecclesiasticum admitti; alioquin tam præsentans, quam præsentatus ab executione sui ordinis se suspensos noverint.» (Péterffy: Sacra Concilia. T. I. 235. l.)

ejtésre és hangsúlyozásra vigyáz, s a hol hibát vesz észre, megigazítja.

Az egyház mindig nagy gondot fordított az egyházi énekekre. Az éneklés elméleti megismerése és gyakorlati elsajátítása a középkori oktatás egyik főfeladata. A cantor és succentor egészen ezt a célt szolgálják a székesegyházi (káptalani) iskolában. S a mit itt betanítanak és részben be is gyakorolnak, az istenitisztelek alkalmával — mivel a növendékek a karban mindig jelen voltak — valósággal a vérökbe viszik át az egyház jövő szolgálóinak.

Az elemi ismeretek elsajátítása sem ment oly könnyű szerrel. Az olvasás és ének mellett az írást, a számolást — és pedig az egyházi naptárt (computus) — a latin nyelvet és ezzel kapcsolatban a szónoklat alapvonalait kellett megtanulniok. S csak akkor, ha ezekre szert tettek, vehették föl a kisebb rendeket.

De meg a papjelöltnek a hittani alapismeretekkel is kellett rendelkeznie. Ezeket pedig főképp a szentírás olvasása közben sajátította el — természetesen a sublector vezetésével.

A középkor falusi iskoláját kevésnek tartom arra, hogy növendékeit mindezekre megtanítsa. De meg a tanítónak ideje, módja és alkalmja sem lehetett, hogy a papi pályára készülő tanulókat ennyifélére és annyi vesződséggel megtanítsa. Vegyük csak a középkor falusi tanítóját, a kinek a gyermekek tanításán kívül a kántori és templomi teendők, a zsolozsmának esetleg a pappal mondása, a mezei gazdálkodás, meg a családi élet szinte minden percét lekötötték. Hogyan jutott volna neki ideje még arra is, a papjelölteket (clerici) még a különleges kivánalmakra is megtanítsa? Pedig az elsorolt ismeretek tudása a minimum volt, a mit az egyházi rend fölvevőjétől mindjárt az első fokon megköveteltek. Egyik-másik pap ugyan később, a fölszentelés után, részint önhibájából, részint a fejletlen társadalmi viszonyok következtében, ebből a minimumból is annyit felejtett, hogy még a misében előforduló átlényegülés szavainak tudását sem tétéleztek föl róla; ez azonban a fölszentelést megelőző mértéken mit sem változtat.

A fölszentelések előtti vizsgálatok berendezése tehát azon eredményre vezet, hogy a papjelölt a falusi iskolában nem szerezhette meg azon tudást, melyet a kisebb rendek fölvevőjétől megköveteltek.

Most már kimondhatjuk tehát, hogy a középkorban a világi papok nem a falusi iskolában és a plébánostól nyerték összes kiképzésüket.

Ebből — természetesen — nem következik, hogy a világi papok tanulmányaik megkezdésekor — mint akár ma is — nem járhattak a falusi iskolába. De ezután oly iskolát is föl kellett keresniök, mely nekik a tudás kellő készletét megadta. *Ez pedig a székesegyházi (káptalani) iskola, felsőbb fokon pedig az egyetem volt.*

Arra ugyan nem létezett egyházi törvény, hogy székesegyházi iskolába minden clericusnak kell járnia a kisebb rendek fölvétele előtt. De fölösleges is volt az ilyen intézkedés. Hiszen a fölszentelés előtti tudás fokát egyházi törvény szabta meg. S mivel a megkövetelt ismeretkörhöz falusi iskolában nem, hanem csak székesegyházi (káptalani) iskolában, esetleg egyetemen lehetett jutni: következik, hogy annak, a ki pap akart lenni, föl kellett keresnie a székesegyházi (káptalani) iskolát, esetleg az egyetemet.

Ily viszonyok között az egyháznak kellett is ám gondoskodnia oly iskolákról, a hol növendékei az előirt ismereteket megszerezhetik. Látjuk is, hogy a III. és IV. lateráni zsinat (1179, 1215) rendel is a püspöki székhelyekre olyan magistereket, a kik az egyház clericusait az artes liberalesre és más egyébre is megtaníthatják; mi több, a IV. lateráni zsinat az érseki székhelyeken még theologus tartását is megköveteli.

Érdekes és a kérdésben nem kis súlya van azon ténynek, hogy nálunk az 1309-iki budai zsinat megismétli az egyetemes zsinat határozatát, azon különbséggel, hogy a theologus helyett jogi képzettségű egyénről beszél. S az sem lényegtelen, hogy mindezt a tudatlanság eloszlátása miatt cselekszi.

A szegénység nem akadályozhatott senkit a székesegyházi (káptalani) iskola látogatásában; hiszen az egyház — mint a budai zsinat és a váradi és zágrábi statutum szépen igazolja — nemesen gondoskodott a szegény tanulók ingyen oktatásáról. S mivel a papság tekintélyes része a középkorban is a szegénysorsú szülők gyermekeiből került ki, elgondolhatjuk, hogy ezek mily szívesen keresték föl a székesegyházi (káptalani) iskolákat, a melyekből az élet útja nyílt meg előttök.

Valóban szegénynek és gazdagnak multhatatlanul föl kellett keresnie a székesegyházi (káptalani) iskolát, vagy esetleg az egyetemet, ha helyt akart állni. Hiszen zsinataink fennen hangoztaták, hogy a papot tudomány ékesítse. Pedig a falusi iskolai oktatás és a pusztá gyakorlat a plébános oldala mellett soha sem képesi-

tette volna — többek között — arra, hogy szent beszédek tartson s a szentírás különböző helyeit szószerint és szabadon értelmezze. Ez pedig kötelessége volt a papnak.

Nem egyetemes bizonyítékul — hiszen az adat különleges természete ezt kizárja, — hanem csak jellemző tényül említem meg, hogy az erdélyi szászoknál 1444-ben csak oly pap lehetett plébános, a kinek valamely egyetemtől (studium generale) volt bizonyítványa. És mi meglepédtünk volna a falusi iskola tanításával?

*Szóval az a meggyőződésem, hogy papjaink a középkorban nem falusi iskolában és a plébánostól, hanem a székesegyházi (káptalani) iskolákban, esetleg az egyetemen szerezték meg a szükséges ismereteket. S így volt ez a külföldön is. A középkori német iskolázás legalaposabb ismerője, Specht, a németországi falusi papság iskolájául szintén a székesegyházi iskolát tartja.**

Papjaink közül igen sokan nem elégedtek meg a székesegyházi (káptalani) iskolával, hanem fölkeresték az egyetemeket is. Ez szülte azután, hogy — általánosságban szólva — a városi és falusi papság között műveltség dolgában oly nagy volt a különbség. A pécsi egyetem 1367, az óbudai 1389, a pozsonyi 1467, a budai meg körülbelül 1475 óta fogadta be a hallgatóságot. Nagy számmal keresik föl papjaink már a kora középkortól kezdve a külföldi egyetemeket is. Páris, Bologna, Pádua, Vicenza, Ferrara, Bécs, Prága és Krakkó egyetemén sok magyar pap képezte ki magát. Az ő tanultságuk azonban — leszámítva a párisiakat — inkább egyházjogi, mint szoros értelemben vett theologiai. A XIV. századi eredetű egyetemek nagyrészen — Pécs,** Bécs, Prága és Krakkó is ilyen — nem is szerveznek hittudományi facultást. Csakis így történhetett meg, hogy 1345-ben «doctor decretorum» szép számmal van nálunk, hittudományi doctorunk (doctor theologiae) meg — mint maga Nagy Lajos király jelenti a pápának — egyetlenegy sincs.

* «Seit dem neunten Jahrhundert bestanden an allen Domkirchen auch Schulen für ärmere Knaben, aus denen sich der Landklerus ergänzte, und die wohl zum grössten Theil Söhne höriger Bauern und armer Städtebewohner waren.» *Specht: Geschichte des Unterrichtswesens in Deutschland. 175. l.*

** A pécsi egyetemen soha sem állították föl a hittudományi kart. V. ö. *Mihályfi: A papnev. tört. I. 105. l.*

A renaissance irány terjedésével mind kevesebben keresték föl Párist, a scholasticus hittudomány művelésének színhelyét; hanem annál sűrűbben találkozunk velök a humanista műveltség tüzhelyein, az olasz egyetemeken.

A humanismus szabadabb irányzata az egyetem szervezetében is érvényesült. A bursákban a szigorú rend felbomlik s a fegyelem meglazul; s a kort egyébként is jellemző nyersség szilajsággá és féktelenséggé fajul. S mivel a bursa papot és világit egyaránt befogadott, a tagok erkölcsében és lelki tulajdonaiban édes-kevés lett a különbség. Ez a szellem azután, támogatva a kor irányzatától, az egész vonalon hódított. Hatalmába kerítette a falusi papságot is, melynek nem kis ártalmára volt, hogy a kisebbrendek fölvétele óta a papok nem együttesen, hanem külön, falvakban vagy városokban éltek. Így tehát az egyházi szellemnek erős megfogytatkozásával találja a reformatio a katolikus papságot egész Európában, — nálunk is. Ez egyik oka, hogy a hitújítás az ötszázados kereteket hazánkban is oly könnyen áttörte.

(Folytatása köv.)

BÉKEFI REMIG.

A GYMNASIUMI TANTERV REVISIÓJA.*

Hadd legyen szabad egy szójátékszerű megjegyzésen kezdenem fejtegetéseimet. Revideálni akarjuk a gymnasiumi tantervet. Revideálni annyit tesz, mint újból át akarjuk nézni. Újból átnézni, azaz újból átgondolni, újból átérteni: és ez átnézés, átgondolás, átértés elvi eredményei alapján hozzáfogni, ha kell, a tanterv módosításához. El vagyok készülve a méltatlankodás hangjaira, el az igazságtalanság vádjára, midőn azt mondom, hogy ez átnézést, ez átgondolást, ez átértést kellő terjedelmében, kellő behatással nem végezte el mindedig senki sem azok közül, kik a tantervről és annak revisiójáról a nyilvánosság előtt nyilatkoztak.

Maholnap 20 éve, hogy gymnasiumi tantervünk lényeges vonásaiban fennáll, és mégis midőn középiskoláink millenniumi történetírója a gymnasium tantervét méltatta, csak egyetlen egy dolgot tudott idézni, és ez is csak másfél évvel ezelőtt jelent

* Székfoglalóul felolvasta a szerző a Magyar Pædagogiai Társaság 1897. évi februárius hó 20-án tartott ülésében.